

Ректорський корпус Дніпровського національного університету [Рец.]: Савчук В.С. Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (1918-2018). Книга нарисів. – Дніпро: Ліра, 2018. - 2012 с.

100-річний ювілей Національної академії наук України затьмарив інші важливі події. У тому ж році відзначав своє сторіччя Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Важливо, що його заснування пов'язане з організацією Української академії наук і затверджено Комісією В.І. Вернадського. Але ідея університету в Придніпров'ї набагато давніша і обговорювалася міською владою та інтелігенцією Катеринослава, починаючи з указу імператриці Катерини від 4 вересня 1784 р. Уряд Української Держави гетьмана П. Скоропадського затвердив університет як приватний, який фінансується з місцевого бюджету, що суттєво ускладнило його становлення в умовах громадянської війни.

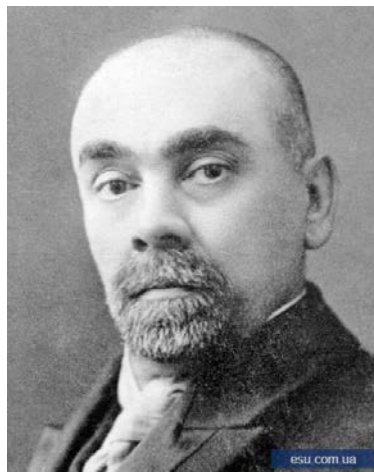

Автор монографії вважає, що історія університету нерозривно пов'язана з долями його очільників – ректор є соціально значимою особистістю для функціонування вищого навчального закладу. Це зумовило важке завдання – виявити повний список ректорів університету за сторічну його історію. Деякі з ректорів очолювали університет лише кілька місяців і знайти документи і фотографії було дуже важко. Але автор книги все життя працював в архівах, і зміг з цим впоратися. На основі широкої джерельної бази в книзі вперше виявлено наведено найповніший на сьогодні склад ректорського корпусу ДНУ імені Олеся Гончара та простежено долю кожного з ректорів.

Серед ректорів є видатні науковці, досвідчені організатори вищої освіти і професори з різних галузей знань, а також зрідка й висуванці, які іноді випадково поставали на чолі університету.

Щоб мати уявлення про склад ректорського корпусу, наведу стислі характеристики про деяких з тих, що були на чолі університету в часи його становлення, а також в останні часи.

Лебедєв Микола Йосипович (1863–1931) – гірничий інженер, геолог, палеонтолог-стратиграф. Професор (1902), почесний член ВУАН (1919), заслужений діяч науки і техніки УСРР (1924).

Закінчив Петербурзький гірничий інститут (1888). Займався геологічними дослідженнями в Архангельській, Вологодській, Саратовській, Сибірській губерніях, Печорському краї (1888–1891), на Донбасі (1892–1895) та нафтових родовищах Північного Кавказу (1896) і Галичини (1900). Вивчав умови розробки вугільних родовищ. Принципи поділу середнього карбону, запропоновані ним для Донбасу, були прийняті радянськими геологами за основу.

Працював у 1901–1931 роках у Дніпропетровському гірничому інституті: 1901–1931 – завідувач кафедри історичної геології та палеонтології, 1908–1912 – директор, 1912–1919 та 1921–1924 – ректор; один із засновників геолого-розвідувального факультету. Брав участь у відкритті Вищих жіночих курсів у Катеринославі, попередника університету, (1916, перший директор і голова ради) та самого університету (1918 – в. о. ректора, 1922–1929 – завідувач кафедри геології) в Дніпропетровську.

1929 року організував НДІ геології, який згодом увійшов до складу Дніпропетровського уні-

верситету. Останні роки життя був також геологом «Укргеолуправління» і науковим консультантом «Вуглерозвідки». Як палеоботаник був відомим у світі.

Карпов Володимир Порфирівич (1870 – 1943) – гістолог, ембріолог, цитолог, професор, декан медичного факультету Московського університету, наступник М.О. Лебедева як ректор Катеринославського університету.

Закінчив з відзнакою медичний факультет Московського університету (1893), захистив там само докторську дисертацію (1906). 1907 року стажувався працювати в Оптичному інституті Карла Цейса (Німеччина) з новою мікроскопічною апаратурою, а також з постановкою викладання гістології в німецьких університетах. З 1914 р. професор Московського університету, завідувач гістологічного кабінету.

У 1917-1925 роках викладав на Вищих жіночих курсах у Катеринославі; брав участь в організації університету, а також Медичного інституту, в якому був професором и першим ректором. З 1925 року – професор 2-го Московського медичного інституту.

Дослідження присвячені питанням прямого розподілу клітин та будові їх ядер. У свій час мали важливе значення його цитологічні дослідження рослинних об'єктів. Автор підручника з гістології, який кілька разів перевидавався.

Переклав російською твори Арістотеля: «Фізика» (1936), «Про походження тварин» (1937), «Про частини тварин» (1940), «Історія тварин» (1943). Був редактором тритомного видання творів Гіпократа (1943), а також «Філософії зоології» Ж.-Б. Ламарка (1911).

Приймав активну участь у роботі Московського психологічного товариства. В своїх філософських працях розвивав віталістичні ідеї так званої органічної натурфілософії. Написав низку праць з історії біології, зокрема гістології. Збереглася велика

неопублікована праця «Основные проблемы биологии с системной точки зрения» (1925).

Писаржевський Лев Володимирович (1874–1938) — вчений у галузі фізичної хімії. Доктор хімічних наук, дійсний член Академії наук УРСР (1925) та Академії наук СРСР (1930). Лауреат Ленінської премії (1930), лауреат Ломоносовської премії (1899).

Як професор викладав в Юр'євському університеті, у 1908–1912 роках – Київському політехнічному інституті, 1913–1932 – у Гірничому та Хіміко-технологічному інститутах у Катеринославі. У Катеринославському університеті (Катеринославському інституті народної освіти на той час) очолював кафедру неорганічної хімії (1918–1925).

У 1924–1926 роках працював ректором Гірничого інституту в Катеринославі. У 1927 року заснував Інститут фізичної хімії, що з 1934 року став інститутом Академії наук УРСР. З 1929 року по 1934 рік викладав у Тбіліському політехнічному інституті.

Основні праці присвячено властивостям і будові перекисів і надкислот, дослідженню впливу розчинника на хімічну рівновагу та вільну енергію хімічних реакцій, проблемам хімії з точки зору електронних уявлень. Створив основи електронної теорії окислювально-відновлювальних реакцій, запропонував теорію гальванічного елементу, яка враховує термодинамічну рівновагу між іонами та електронами у металі. Заклав основи електронної теорії гетерогенного каталізу. У підручнику «Вступ до хімії» (1926) вперше виклав весь матеріал хімії з позиції електронної теорії будови атомів та молекул.

Поряд із загально визнаною теорією процесів окислення-відновлення і формулюванням подібності і відмінності між хімічними і електрохімічними процесами, великий науковий і практичний інтерес представляє запропонована Писаржевським

теорія рівноважних електродних процесів, яку в подальшому розвивали О. І. Бродський, М. А. Ізгарішев, М. А. Ізмайлов та інші дослідники. Виконав цикл робіт у сфері електронної теорії гетерогенного каталізу. Його ідеї про залежності властивостей твердого тіла від електронної структури лягли в основу теорії окислювально-відновного каталізу, розробленої його найближчими учнями.

Ці три постаті видатних науковців різного профілю визначають складний період становлення університету.

Велике значення в долі університету мала його творча співдружність у підготовці кваліфікованих кадрів та розробці нових наукових проблем з космічним гігантом Придніпров'я – КБ «Південне», сучасним Южмашем. Це відбулося за часів ректорства В.І. Моссаковського, В.Ф. Пріснякова і М.В. Полякова.

Моссаковський Володимир Іванович (1919–2006) поступив на фізичний факультет Дніпропетровського державного університету у 1939 році. У жовтні того ж року був призваний у Червону Армію. В роки Другої світової війни брав участь у Брестській, Каунаській, Кенігсберзькій, Берлінській наступальних операціях.

Рідний університет закінчив з відзнакою у 1950 році. У 1953 році його призначено завідувачем кафедри аеромеханіки і теорії пружності (надалі – кафедра прикладної теорії пружності). Кафедрою він керував 36 років. З 1956 року він за сумісництвом – керівник відділу міцності КБ «Південне», тут почала формуватися науково-виробнича гілка його наукової школи, в якій було розроблено унікальні методики розрахунку міцності і надійності оболонкових конструкцій, що дало можливість перейти до створення принципово нових конструкцій ракетної техніки. За фундаментальні розробки в галузі механіки деформованого твердого тіла і підготовку висококваліфікованих фахівців Моссаковському Володимирі

Івановичу присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот» (1982).

За часів ректорства В.І. Моссаковського відбулося масштабне будівництво університетського містечка, яке на два десятиліття стала ще одним сенсом життя Моссаковського.

Микола Вікторович Поляков (народ. 1946 р.) – доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, фахівець у галузі досліджень рідин і газів, ректор Дніпропетровського (Дніпровського) національного університету імені Олеся Гончара з 1998 року. Почесний громадянин міста.

У 1971 р. закінчив механіко-математичний факультет університету. У 1989–1996 рр. працював деканом цього факультету. У 1996–1998 рр. – проректор з навчальної роботи.

Послідовний прихильник політики формування корпоративної культури на основі ствердження університетських цінностей і традицій з метою презентації університету в освітньому вітчизняному і європейському просторі.

Як ректор базового класичного університету він доклав багато зусиль для створення вертикалі якісної освіти. Університетський комплекс нині – це складна багатопланова структура, до якої входять 16 факультетів, 3 навчально-методичні центри, 5 коледжів, 2 ліцеї. Освітній процес забезпечують 85 кафедр. ДНУ вже багато років посідає стабільне місце в десятці кращих вищих навчальних закладів України. За рейтингом освітньої програми Євросоюзу TEMPUS посідає третє місце в Україні, стабільно тримається на 7-8 місці в Україні за публікаціями науковців університету у виданнях, що індексуються в базах даних WOS та SCOPUS.

Теоретичні доробки М.В. Полякова в галузі університетської освіти увійшли в ідейну базу реформування освіти в Україні. Він у складі колективу отримав Державну премію України в галузі освіти у номінації «вища освіта» за цикл робіт

«Навчально-методичне та науково-технічне забезпечення розвитку ракетно-космічної освіти в Україні та її інтеграція в міжнародний освітній простір» (2013).

Особливої значимості рецензованому виданню надає те, що в книзі вперше створено найповніший на сьогодні соціокультурний портрет ректорського корпусу Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за сто років його існування, визначено низку невідомих раніше імен ректорів та з'ясовано не тільки їх роль у розбудові університету, але і подальші долі. Один із висновків книги: з 26 ректорів (директорів) за перші 33 роки (1918-1951) очільниками університету було 22 особи, а за наступні 67 років (1951-2018) – 4 особи. Враховуючи, що у 1930-рр. Враховуючи, що в 1930-ті рр. значна кількість ректорів була репресована, це дослідження відкриває простір для соціально-політичних інтерпретацій діяльності університету.

Книга доповнює видання «Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. 1918-2018».

В. І. Онопрієнко